

Kolumbus Krisostomus

Kolumbuse-aegsete eesti poisslaste
meelisnimedest ja nende päritolust

Huno Rätsep

Tartu ülikooli emeritprofessor

„Vahest ... hakkame peale.”

Seepeale tõuseb köster ka kohe üles ja on valmis oma kohust täitma. Enne võtab ta aga piduperemehe käe alt kinni, viib ta pisut kõrvale ja küsib lapse nime.

„Ja-jah!” vastab küsitav, võtab taskust kähku ühe kokkukäänatud paberilehekese ja naeratab kohmetult, nagu oleks ta milleski natuke süüdi.

„Kolumbus Krisostomus.”

„Kudas, kudas? Kolumb ... Kri ...?” küsib köster uuesti ja paneb käe kõrva juurde, et vähematki heli ütleja suust kinni püüda.

„Kolumbus Krisostomus – ahhaa! Soo-soo ... Ahah, ahah ... Nüüd ma saan aru küll, jaa ... Aga ... Vaadake ... Kas need just lähevad, sest ... Kolumbus näituseks oli perekonnanimi, mitte ristinimi. Ja Krisostomus on ka üks ... väga vana ja võõras nimi, mis nüüd enam kuskil tarvitusel ei ole. Kui te valiksite vahest mõne teise ... sest ... need ei ole ikka kohased ja ei lähe mitte. Vast ütlete seda oma abikaasale, võib olla on temal veel teisi nimesid valmis mõeldud.” (Oskar Luts, „Kevade II”).

Nõnda siis ei õnnestunudki Paunvere rätsepmeistril Heinrich Kiirel ja tema abikaasal Katariina Rosaliel panna oma kolmandale pojale ebatavalist, varem mitte kuuldud nime, mille nende vanem poeg Georg Adniel oli koolivennalt Joosep Tootsilt kuue õuna eest ostnud.

Köster kui võimu esindaja astus vahele, täitis oma kohust. Tema pidi hoolt kandma selle eest, et lapsed ristitaks luteri usule kohase nimega. Luterlik kirik oli selles nõudes suhteliselt leebe. Hoopis nõudlikum oli tollane riigiusk, vene õigeusk, kus nimi tuli valida kiriku kinnitatud nimeloendist, pühade meeste ja naiste kalendaariumist vastavalt lapse sünni kuupäevale.

Takka targana võib köstri keelu põhjendusi täiendada. Kolumbus oli itaallane ja tema perekonnanimi *Colombo* (*Columbus* oli ladina-

keelne) tähendas üldnimena tuvi. Seda on siiski mitmel katoliiklikul maal ristinimena kasutatud.

Loogiliselt võttes pidanuks Krisostomuse asemel olema Kolumbuse eesnimi Kristoph, itaaliapäraselt Cristoforo, ent see polnud enam nii iseäralik ja võib-olla oleks köster sellega nõus olnud, pealegi kui see oli moodustatud Kristuse nimest. Kirjanik ei pea alati olema loogiline ja ebatavalisuse saavutamiseks võttis ta teiseks nimeks IV sajandil elanud kirikuisa, Konstantinoopoli peapiiskopi Johannese liignime (hüüdnime), kreeka keeles *Chrysostomos* (idakiriku keel oli kreeka keel), mis tähendas 'kuldsuu'. Piiskop Johannes olnud hea kõnemees. Sedagi nime on hiljem pruugitud nii ees- kui ka perekonnanimena, näiteks ristiti helilooja Mozart *Johannes Chrisostomos Wolfgangus Theophilus Mozartina*.

Mis öelnuks köster siis, kui rätsepmeister oleks paberilehekeselt lugenud oma lapsukese nime eestikeelse tõlke „Tuvikene Kuldsuu”!

Kui „oleksiga” veel kaugemale minna, otse Kolumbuse eluaega 15. sajandi teise poolde, aga mitte Itaaliasse, vaid siiasamasse Eestimaa, ja otsida tolaegsete ristinimede hulgast perekond Kiirele paar hästi ebatavalist poisslapsenime, samas vaadata, missuguseid nimesid panid oma poegadele meelsasti tolaegsed talupojad.

Kas see on võimalik? Muidugi, Bruno Benno Bernhard (*alias* Kolumbus Krisostomus) Kiire ristjatsite ajal ei oleks linnatädid sellega toime tulnud. Aga tänapäeval pole nende nimede ülesotsimine eriti raske.

Kõige kohasem allikas on sellest ajast säilinud käsikiri „Das Wackenbuch des Officium Leal” (Lihula ametkonna vakuraamat), mille avaldas 1926. aastal Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamatus parun Friedrich von Stackelberg oma kirjatöös „Das älteste Wackenbuch des Wiek (1518–44)” (Läänemaa vanim vakuraamat 1518–44). Tekst on esitatud fotokoopia alusel, käsikirja ennast hoitakse Stockholmis riigiarhiivis.

Vakuraamat oli tavaliselt igal mõisaomanikul ja sellesse oli kirja pandud tema talupoegade koormised, kohustused mõisa vastu. Neid täiendati, parandati pidevalt, kirjutati ümber. Aegade muutudes on enamik nendest hävinud. Üks esimesi meieni säilinud vakuraamatuid ongi kõnealune käsikiri.

Selle põhiteksti on ladina keeles 1518. aastal koostanud Johannes Pal, kelle tegelik nimi oli Johann Pulck, päritolult eestlane ja sedavõrd oluline, et ajaloolased on ta paigutanud 101 eestlase hulka raamatus „Eesti ajalugu elulugudes” (1997). Ta oli pärit Tartu kandist ja tõusnud

vaimulikku seisusse, töötanud Haapsalus notarina ja saanud 1517. aastal Saaremaa piiskopkonna maakirjuriks (*Landschreiber*), kelle kohustuseks oli ka vakuraamatu koostamine.

Miks ta kirjutas raamatu algusse, et selle on koostanud Johannes Pal? Põhjus on lihtne, käsikiri on ladinakeelne ja tolleaegse tava kohaselt püüti ka kirjutaja nimi ladinapäraselt kirja panna. Johanni vasteks oli tõepoolest Johannes, aga miks on Pulga asemel Pal? Johann Pulga argikeeleks oli alamsaksa keel, alamsaksa keeles *pāl*, *paal* tähendas teivast, vaia, niisiis pulk on natuke suuremaks ja pikemaks tehtud. Ta on nime mugandamisel jäänud poolele teele, ladina vaste oleks olnud *palus*. Johann Pulga karjäär jätkus, viis aastat hiljem on ta juba Kuresaares, piiskopi residentsis toomkapiitli (piiskopi nõukogu, kolleegiumi) liige, toomhärira. Toomhärirad olid küllaltki tähtsad vaimulikud, nad valisid piiskopi. Ilmselt polnud saladus, et ta oli eestlane, juba nimi reedab seda. Parun Stackelberg on Kopenhaagenis arhiivist leidnud tema nime alamsaksakeelselt kirjapanduna: „her Johann undudesche Pulck” (härra Johann mittesakslane Pulck). *Undudesche* (ka *undesche*) märkis inimest rahva hulgast, meil enamasti eestlast, sellest tuleneb meie perekonnanimi *Undusk*.

Vakuraamatu kirjapanija on ebatavaline ja ka vakuraamat ise on ebatavaline. See ei ole ühe mõisa või ühe kirikukihelkonna vakuraamat, vaid Saaremaa piiskopkonnale kuulunud 86 küla ühine vakuraamat, mis mõnevõrra täidab ka maaraamatu ülesandeid. Selles on kirjas umbes pooleteise tuhande talupoja nimed, kahjuks ainult meeste nimed mõne üksiku erandiga.

Mida kujutas endast Saaremaa piiskopkond (*Bistum Ösel, ecclesia Osiliensis*), mida ajaloolased tänapäeval nimetavad Saare-Lääne piiskopkonnaks. See oli väike feodaalriik, riigipeaks piiskop, kes ametlikult oli Saksa-Rooma keisri vasall, nimeliselt Saksa riigivürst, kiriklikes asjades allus aga Riia peapiiskopile. See väikeriik hõlmas Eesti läänepoolsed saared ja mandril Läänemaa. Üks osa riigi maast koos küladega oli antud lääniks vasallidele, mõisnikele, teine osa aga allus otse piiskopkonna kantseleile ja neljale ametkonnale mandril.

1518. aastal, kui vakuraamat koostati, oli piiskopiks Johannes IV Kyvel (1515–1527), enne teda Johannes III Orgas (1492–1515), eesti vanemas kirjandusloos tuttavad mehed, kelle kohta Gustav Suits on kirjutanud: „Nende usuõpetuslikkude elementide eestindamise ja liikvelepaneku taga võib arvata Saare-Läänemaa piiskoppide Orgese ja Kieveli sinodialgatusi. (Kieveli katekismus on küll muutunud

küsimärgiks).”¹ Piiskoppide kui vasallide senjööriks oli Saksa-Rooma keiser Maximilian I, Riia peapiiskopiks 1509–1524 Jasper Linde, kes tollal resideeris Lätimaal Raunas.

Piiskopiriigi idanaabriks Eestimaa pinnal oli Liivimaa orduriik, ordumeister Wolker von Plettenbergiga eesotsas. Üle mere Rootsi kuningriigis oli sel ajal interreegnumi aeg, Vaasa dünastia ei olnud veel võimule tulnud ja riiki valitses Sten Sture noorem. Taanis oli võimul kuningas Christian II.

Mõnikümmend aastat hiljem lakkas Saaremaa piiskopkond kui iseseisev feodaalriik olemast, sest riigipea piiskop Johannes V von Münchhausen müüs oma riigi 1559. aastal Taani kuningale Fredrik II-le, kes selle kinkis oma vennale hertsog Magnusele. Hertsog Magnus valitses Saaremaa piiskopi nime all kuni 1572. aastani, siis liideti Saaremaa otseselt Taani kuningriigiga.

Jätkem riigiasjad sinnapaika ja tulgem Kolumbuse-aegsete ristilaste juurde. Läänemaa vakuraamatus kirja pandud talumehed olid sündinud ja ristitud enamasti 15. sajandi teisel poolel, Kolumbuse eluajal (1451–1506). Neid ristasid, neile andsid nime roomakatoliku preestrid, kogu Eestimaa oli veel Rooma katoliku usku. Martin Luther lõi oma teesid Wittenbergi kiriku uksele alles 1517. aastal, mil Johann Pulck sai Haapsalus maakirjuriks.

Eestimaal kehtis seisuslik kord: aadlikud, vaimulikud, linnade kodanikud olid alamsakslased, ametlikuks keeleks oli nende emakeel – alamsaksa keel, eestlased olid maarahvas, kes linna pääsenuna jäid sealgi kõige madalama astme inimesteks. Vähesed maarahva hulgast, kes jõudsid kõrgemale, nagu näiteks Johann Pulck, sulasid alamsakslaste hulka ja püüdsid unustada oma maarahva päritolu.

Kui varem andsid preestrid vanemate soovil lastele muistseid eesti nimesid, siis noil aegadel püüdis katoliku kirik aegamööda talurahva seas juurutada katoliiklikku nimede korda, mis tugines pühakute kalendaariumile, eeskätt alamsaksa varianti, selle rohkete lühinimedega. Kuidas see näis toimuvat ja missugused olid tollaegsed ristinimed, seda katsumegi Läänemaa vakuraamatu alusel selgemaks saada.

Vakuraamatu sajal leheküljel on esitatud kohustuslaste nimed küla haaval alates Kirblast ja lõpetades Vilklaga Ridalas. Iga küla talumeeste loend on jagatud kolme rühma. Alguses on adratalupojad, kellel on

¹ Gustav Suits, Eesti kirjanduslugu, 1999, lk 18.

½–2 adramaad põldu. Lääne-Eestis oli üks adramaa kuni kolmkümmend hektarit. Teine rühm kannab pealkirja *liberi* (vabad), selle alla on paigutatud need talupojad või ka käsitöölised (möldrid, sepad), kes olid täiesti või osaliselt koormistest vabad. Kolmanda rühma nimeks on *unipedes* – üksjalad, need on kehvikud, saunikud, maatamehed. Järgnevas esitan näiteks vakuraamatu esimese küla Kirbla (*Kirpever villa*) kolm nimerühma ilma ladina- ja alamsaksakeelsete kommentaarideta. Nimed on kirja pandud alamsaksapäraselt, me ei tea seda, kuidas neid mehi tegelikult külas kutsuti.

Bertolt Oloffson	<i>liberi</i>
Ale Ianus	Peter Vengell
Bert Meltenson	Perto Meldensson
Hanno Ikakus	Peter Marcusson
Mattis Janipoick	
Hanno Ianusson	<i>unipedes</i>
Thonnies Jurgensson	Berto
Mick Peterson	Peto Huoya
Andres Mattisson	Caupi Mattis
Ian Ianusson	Aßon Iacob
Hanno Bertoldeßon	Hudi Jakob
Asonson Peter	Laisake Mick

Eelnevast ilmneb, et külameeste nimed on mitut moodi üles tähen-
datud. Adratalupejad enamasti hoolikalt isanimedega, üksjalad aga
natuke hoolimatult, üks neist ainult ristinimega. Ristinime kõrval
oleva isanime lõpul on *-poick* või alamsaksapäraselt *-ßon*, *-sson*, mis
tähendab sedasama. Kuid isanimi võib olla paigutatud ka ristinime
kõrvale ilma lisatunnuseta. Sel korral võib tekkida raskusi isanime
määramisega (kas see on esimene või teine nimi), eriti siis, kui selget
omastava käände kuju pole, näiteks *Caupi Mattis*. Ristinime kõrval
olev liignimi (lisanimi) võib viidata ka külale või talule, kust mees
pärit, aga see võib olla lihtsalt ristinimele lisatud hüüdnimi või hoopis
mõni tundmatu isanimi. Vahet teha sellistel puhkudel nelja võimaluse
vahel on mõnikord üpris keeruline. Eelnevas loendis *Huoya* on ilmselt
talunimi, aga kas *Hudi* on isanimi või talunimi, pole esimesel pilgul
sugugi selge. Ja mis on *Laisake*, kas Mikku iseloomustav lisanimi või
hoopis mingi vanem isanimi?

Järgnevas tegeleme vastavalt pealkirjale eeskätt ristinimedega ja
katsume selgitada, missugused olid Läänemaal 15. sajandi teisel poolel

sündinud ja ristitud poisslaste kõige sagedasemad nimed, kusjuures teeksime seda natuke süsteemipärasemalt.

On ilmne, et kõige kindlamalt muudest nimeosadest on eristatud isanimed, mille lõpul on *poick* või *-βon*, on ainult paar juhtu, kus nende ees on elukutse nimetus. Selle tunnuse põhjal eraldatud ristinimede loendisse kogunes 146 erinevat nime, kusjuures esinemissageduse esikümnesse kuulusid *Mattis, Ianus, Melde, Hannus, Hanno, Peter, Michel, Thomas, Andres* ja *Caupi*, sagedused olid siiski suhteliselt väikesed, enamik nimedest esines vaid kord. Selles loendis on veel hulgaliselt vanu eesti omanimesid, nagu näiteks isanimedes *Kuiraβon, Nalipoick, Pohapoick, Nessepoick, Harakanβon* jt. See oli isade põlvkond. Poegade nimede korral olid kõige kergemini eraldatavad need, kus mingit liignime polnudki. Kui need nimed kokku kogusin, sain 90 ristinime, kusjuures 51 neist olid esinenud juba kindlate isanimede loendis, uusi ristinimesid oli 39, näiteks *Hempo, Meus, Ode, Oderth, Otte, Ottj*. Nii oli kindlasti teada juba 146 + 39, s.o 185 erinevat ristinime, sagedamad neist olid *Thomas, Andres, Mattis, Oloff, Jakob, Berto* ja *Mart*.

Sel kombel rühma kaupa ristinimede eraldamist jätkates (kusjuures määramise täpsus vähenes mõnevõrra), jõudsin lõpuks edetabelini, kus esinemishulk on antud teatud täpsusega.

1. Mattis 270	6. Jacob 90	11. Nano 60	16. Jan 40
2. Janus 140	7. Hanno 80	12. Juri 50	17. Lauri 40
3. Peter 140	8. Mart 80	13. Jaco 40	18. Peto 30
4. Thomas 120	9. Nicolas 70	14. Jürgen 40	19. Simon 30
5. Andres 120	10. Hannus 70	15. Perto 40	20. Hans 25
			21. Tito 25

Niisiis *Mattis* on esikohal ligemale kahekordse edumaaga *Januse* ja *Petri* ees.

Ent see nimekiri pole veel lõplik, arvesse võtmata on veel üks aspekt. Nimelt jagunevad ristinimed päritolult kahte rühma – täisnimed ja lühinimed. Lühinimed on saadud täisnimedest lühendamise teel, nagu meil praegu Juhanist saab Juku. Meie edetabelis on näiteks *Jaco* lühinimi täisnimest *Jacob* ja *Peto* lühinimi täisnimest *Peter* jne. Niis koondasin lühinimed oma nimestikus täisnimede alla ja otsustasin igaks juhuks täisnimed kirja panna ladinapäraselt, nii nagu nad on rooma-katoliku pühakute kalendris. Nõnda toimisin ma ainult nimekirja aluspoolega. Lõppude lõpuks sain ma oma edetabeli sellisel kujul (sulgudes on nime praegune kuju, kui see tollaegsest erineb).

-
1. Johannes 270	8. Martinus (Mart) 80
2. Mattias (Madis) 250	9. Nikolaus (Nigul) 80
3. Petrus (Peeter) 150	10. Georgius (Jüri, Jürgen) 80
4. Mikael (Mihkel) 130	11. Henrik 80
5. Jacobus (Jaagup) 125	12. Bartholomeus (Pärt) 60
6. Andreas (Andres) 120	13. Natanael (Naan) 60
7. Thomas (Toomas) 120	14. Laurentius (Laur) 30
	15. Symon (Siim) 30

Järgnevas süvenegem mõnede meelisinimede saamise ajaloosse.

1. Johannes

Ime küll, aga vakuraamatu talupoegade hulgas pole ühtki Johannese-nimelist, see-eest on küllaga mitmesuguseid lühinimesid, mis ühtekokku tõstsidki täisnime esikohale. See ei ole juhuslik. Johannes ei olnud madala seisuse nimi, vaid eeskätt vaimulike nimi ja seda kasutati eriti ladinakeelses tekstis. Oli ju Saaremaa piiskopiriigi pea neljas Johannes ja viies tuli veel tema järel, mis pole ka ime, sest evangelist Johannes oli selle riigikese kaitsepühak. 1963. aastal suri Rooma paavst Johannes XXIII. Talle järgnesid Johannes Paulus I ja Johannes Paulus II.

Saksa keelealal tuntud *Johannes* pärineb ladina nimest *Ioannes*, mis omakorda on pärit kreeka nimest *Ioannēs*, ent see polnud kreeklaste nimi, vaid esines üksnes kreekakeelses Uue Testamendi algupärandis. Tegelikult oli ta heebrea laennimi. Vana heebrea mehenimi *Johānnān*, *Jehōhānān* oli päritolult liitsõna, tema esiosa sisaldab juutide jumala-nime *Jahve*, kogu liitsõna tähenduseks on antud 'Jahve (jumal) on armuline'.

Muistsetel juutidel oli tavaks põimida laste nimedesse jumala nimi (*Jahve* või *El*), näiteks *Taniel*, *Samuel*, ka *Israel*, kõigi seitsme peaingli nimed (*Mikael*, *Rafael*, *Gabriel* jne) lõpevad *el*-iga. Nähtavasti sealt maalt jõudis see komme ka sakslasteni (*Gottfried*, *Gotthard*), isegi vakuraamatu ühe talumehe eesnimeks on märgitud *Godert*. Muistsetele eestlastele on niisugune pruuk olnud võõras, sõna *Jumal* pole peidus üheski eesti nimes.

Johannes on mitme pühaku nimi, neist kõige auväärsemaks on peetud Uue Testamendi Ristija Johannest, juutide prohvetit, kes ristis Jordani jões oma sugulase Jeesuse. Kuningas Herodes Antipas laskis ta kinni võtta ja oma tütre palvel kinkis sellele Ristija Johannese pea. Piiblis tütre nime ei mainita, küll aga nimetab teda Salome'ks ajaloolane

Josephus. Ristija Johannese sünnipäev 24. juuni on tema mälestuspäev, eesti rahvakalendris *jaanipäev*.

Peale Ristija Johannese on pühakute hulgas veel apostel (ristiusu kuulutaja) Johannes, Jeesuse lemmikõpilasi, kes mõnedel andmetel olevat kirjutanud neljanda evangeeliumi, Johannese evangeeliumi ja pärimuse järgi olevat ainsana kaheteistkümnest apostlist surnud 94-aastaselt loomulikku surma. Kas tema kirjutas Patmose saarel Johannese ilmutusraamatu või tegi seda keegi kolmas Johannes, pole päriselt selgunud.

Johannese lähim lühinimi on *Johann*, praegu eestipärasem *Juhan*. Pooleteise tuhande vakuraamatu talupoja hulgas on vaid üks *Johanneßon Peter*, aga tema isa ei pruukinud olla eestlane. Seegi nimi näib olevat olnud kõrgemate seisuste päralt. Johannese tõeliseks talupoeglikuks vasteks sai *Johanni* lühinimi *Jaan*. Asjata ei nimetata Johannese mälestuspäeva eesti keeles jaanipäevaks ja Johannesele pühendatud, nende kaitse alla antud kirikuid Jaani kirikuteks ning nende kirikute järgi nime saanud kihelkondi Jaani (Saaremaal), Järva-Jaani ja Suure-Jaani (mandril) kihelkondadeks. 17. sajandil läks asi nii kaugemale, et 1686. aastal ilmunud lõunaeestikeelses Uues Testamendis kannab Johannese ilmutusraamat pealkirja „Jahni Awwaldamine”.

Jan on tüüpiline alamsaksa mehenimi, seega *Johanni* lühenemine *Janiks* toimus selle keele alal, mitte eesti keeles. Eestlased elasid tollal külg külje kõrval alamsakslastega, neid ristasid alamsakslastest preestrid ja on üpris loomulik, et ristinimedki tulid just alamsakslaste nimesüsteemist.

Jaani-laadseid lühinimesid leiame ka teistel rahvastel: inglastel on *John*, prantslastel *Jean*, baskidel *Jon*, taanlastel *Jens*, leedulastel *Jans*, lätlastel *Janis*, soomlastel *Jani*; venelaste *Ivan* on lähtunud varasemast nimest *Ioan*. Vakuraamatus on *Jan* keskmise sagedusega mehenimi, näiteks *Ian Meldonßon*, *Mattis Janipoick*, *Iann Labbinaßemees*, *Ian Ohakas*, *Salo Jan*, *Mattis Ianißon*, *Janide Marth*.

Jaanist on lähtunud perekonnanimed *Janson*, *Jannsen*, *Jansen*, *Jaanson*, *Jantson* ja ka *Jaani*. Kümme-kond korda esineb vakuraamatus nimekuju *Jano*, kus nimele *Jan* on lisatud alamsaksa lühinimedele iseloomulik *-o*, näiteks *Iano Meldenßon*, *Mattis Jano*, *Vallistver Iano*, *Hentze Ianopoick*. Ilmselt on just sellest nimevormist lähtunud tuntud perekonnanimi *Janno*.

Kohe *Mattise* järel teisel kohal on esinemissageduselt *Johannesest* lähtunud lühinimi *Janus*. See esines vanades ürikutes nii tihti, et puu-

tus silma ka noorele Eduard Bornhöhele, kes pani oma Tasuja nimeks *Jaanus* ja seadis tema vastaseks *Oodo*. Kord esineb vakuraamatus mehenimi *Ode*, *-e* ja *-o* on tüüpilised alamsaksa mehenimede lõpuhäälikud, ent samas kõrval on vakuraamatus mahakriipsutatuna *Oderth*, mis lubab arvata, et *Ode* on lühinimi saksapärasest *Oderthist*. Muide, vakuraamatus on veel vabamees *Szelie Odert*.

Ka *Jaanuse* oleme saanud alamsakslastelt, kuid arvatavasti on see nimevariant sündinud *Jan*'i alusel keskaegses ladina keeles, kus *-u* oli tüüpiline nimeliide ja taustal virvendas roomlaste jumalanimi. Sellele näikse viitavat asjaolu, et *Januse*-taolisi nimesid leiame teisteski keeltes, näiteks poola *Janusz*, ungari *János*, tšehhi *Januš*, soome *Janus*.

Vakuraamatus on ta alati ühel kindlal kujul: *Ianus Ianipoick*, *Ianus Tegeleññßonn*, *Ianus Hanto*, *Ianus Pedder*, *Hyere Ianus*, *Mulli Ianus*, *Ianus Kowekene*, *Nicolas Janussone*.

Ja üks ole *Janus* ja *Jannus* käibel ka perekonnanimedena.

Hannes. See lühinimi on vakuraamatus haruldane. Ainult üks talupoeg Koonga külas, Hanes Hannusßon kannab seda ristinime. Tolleaegses alamsaksa ortograafias kirjutati kaksikkaashäälik vokaalide vahel kord ühe-, kord kahekordselt. Seegi lühinimi on sündinud alamsaksa keelealal, kust see laenati ka Rootsi ja Rootsist Soome.

Hoopis levinum on *Hannese* sõsar *Hannus*, mida vakuraamatus kohtame üle viiekümne korra, näiteks *Hannus Martipoick*, *Hanus Andresßon*, *Hannus Kurvitz*, *Hannus Sundi*, *Alo Hannus*, *Kucke Hannus*, *Symon Hanusßon*.

Kui sõnaalguline *h* kaduma hakkas, sai *Hannusest Annus*, viimane esineb praegu eeskätt perekonnanimena. Kuid nüüdki räägitakse Liiva-Annusest, mõeldes selle all surma. Miks Annus? Usutava seletuse sellele leiame juba Georg Mülleri eestikeelses jutluses 1603. aasta suvel Tallinna Pühavaimu kirikus suure katku ajal. Müller kirjutab: „mitto tuhat Inimeßet, motlet sina minu Armas Inimene, omat küll nente sinatze 2½ Jahren (kahe poole aasta jooksul) Parblalle, S.Hannuxselle ninck Kallamaya KirkAijade paele ilma Kirck Issandate ninck Scholi Poysidte kaas mahamattetuth”. Müller räägib siin kolmest kirikuaist kui kolmest Tallinna kalmistust: esimene Parbla (Püha Barbara), teine Püha Hannuse (s.o Püha Johannese) ja kolmas Kalamaja kalmistu. Hannuse nime kandvad surnuaiad seletavadki seose Liiva ja Annuse vahel.

Kui *Hannes* ja *Hannus* saksa keelealal lühenesid, sündis puhtsaksa *Hans*, mis koos alamsakslastega jõudis Eestimaale. Vakuraamatus on Hansu-nimelisi paarikümne ringis, näiteks *Hans Petripoick*,

Hans Henkenßon, Hans Ustallo, Hans Napp, Konnape Hans, Sayda Hans, Michel Hansßon. Arvatakse, et eestlaste suus sai Hansust Ants, sest *h* kadus sõna algusest ja *ns*-konsonantühendit eesti keeles enam polnud, nii et võõras konsonantühend asendati tuntud ja lähedase *nts*-iga. Paistab, et selleks asenduseks andis eeskuju ka alamsaksa keel Hansu rööbikvormidega. Nimelt leiame meie vakuraamatus paaril-kolmel korral nimesid nagu *Hantze, Hantz Michellßonn, Hantzi Melpenßon, Hantzo Kaser.* Kontrollimisel selgus, et sellised nimevariandid nagu *Hantzi, Hantzo* olid käibel juba alamsaksa keelealal. Soome keeles on mehenimi *Anssi*, ent uurijate arvates on see lühinimi täisnimest *Anselm*, sest soome keeles sõnaalguline *h* ei kadunud ja Hansu puhul pidanuks olema *Hanssi.* *Hans* ja *Ants* on olnud lähtekohaks perekonnanimedele *Hanson, Hansson, Antson, Hansen.*

Alamsaksa keeles võisid *Hannes* ja *Hannus* enamgi lüheneda, nii saadi meilgi tuttavad lühinimed *Hann* ja *Hanno*, mis on olemas juba meie vakuraamatus, näiteks *Han Petripoick, Han Peterssoen, Torde Han, Peter Hannipoick, Hanno Hanopoick, Hanno Mertenßon, Hano Kalames, Hanno Hallo, Szorck Hanno, Leppe Hanno, Mattis Hannoßon,* korra ka *Hannokene Ottimetze.* Kui talupoja nimena on kirja pandud *Hanno Poyapoick,* siis ei saa kuidagi selgust, kas isa nimi oli *Poya* või *Hanno* oli kellegi pojapoeg, esimese poole kipub kallutama asjaolu, et kolmel korral on talupoeg kirja pandud ainult nimega *Poick, Poyck,* ja korra esineb nimi *Poya Mattis* ning külanimede hulgas on *Poyaver.*

Jätkub järgmises numbris.